

GOSPODARKA NARODOWA

11-12
(243-244)
Rok LXXX/XXI
listopad-grudzień
2011
s. 141-159

80 LAT *GOSPODARKI NARODOWEJ* (1931-2011)

Anna JAROSZ-NOJSZEWSKA*

Józef Krzyczkowski i Zespół Społeczno-Narodowy

Józef Krzyczkowski urodził się 23 grudnia 1901 r. w Zamościu. Był czwartym, najmłodszym dzieckiem Henryka i Zofii z Sobierańskich. Jego ojciec był lekarzem i dyrektorem szpitala w Zamościu. Od najmłodszych lat Józef Krzyczkowski miał kontakt ze środowiskami niepodległościowymi. Jego najstarsza siostra studiowała chemię w Krakowie i należała do „Strzelca”, za co w 1914 r. została aresztowana i przewieziona do więzienia w Warszawie. W domu Krzyczkowskich odbywały się spotkania konspiracyjne, a Zofia Krzyczkowska jeden z pokoi przeznaczyła na trzymanie polskich książek, które wypożyczała osobom zainteresowanym polską historią i literaturą¹.

W 1915 roku, w wieku pięćdziesięciu lat, zmarł Henryk Krzyczkowski. Po jego śmierci Krzyczkowsy przeprowadzili się do Lublina, gdzie Zofia Krzyczkowska, zmuszona samodzielnie utrzymywać czteroosobową rodzinę, prowadziła stancję dla młodzieży oraz sklep tytoniowy.

Józef Krzyczkowski rozpoczął naukę w „Szkole Lubelskiej” – polskim, ośmioklasowym gimnazjum filologicznym². W latach szkolnych był w harcer-

* Autorka jest pracownikiem Katedry Historii Gospodarczej i Społecznej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, e-mail: jarosz@send.pl. Artykuł wpłynął do redakcji w październiku 2011 r.

¹ J. Krzyczkowski, *Wspomnienia z różnych okresów życia*, Warszawa 1984 [maszynopis niepublikowany], AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, sygn. 62.; AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne, sygn. 315.

² W tym okresie J. Krzyczkowski zaprzyjaźnił się z Czesławem Bobrowskim, który także był uczniem „Szkoly Lubelskiej”; Czesław Bobrowski (1904-1996) absolwent Wydziału Prawa i Ekonomii UW. W latach 1925-1926 referent kontraktowy Konsulatu Generalnego RP w Pradze. W 1927 r. studiował na Ecole des Sciences Politiques w Paryżu. Od 1928 r. pracownik

stwie, a mając 15 lat wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej w Lublinie. W listopadzie 1918 roku po mobilizacji POW został skierowany do Chełma jako instruktor karabinów maszynowych w organizującym się 35 pułku piechoty. W latach 1919-1920 był na froncie, gdzie dosłużył się stopnia podporucznika. Dopiero po wojnie ukończył szkołę średnią we Lwowie. W 1922 roku na podstawie świadectwa dojrzałości VIII Kursu Doksztalcającego dla uczniów żołnierzy szkół średnich z prawami Wyższej Szkoły Realnej we Lwowie z dnia 13 lutego 1922, został przyjęty na studia w Wyższej Szkole Handlowej³.

W czasie studiów Krzyczkowski brał udział w pracach Akademickiej Spółdzielni Spożywców w Warszawie, był członkiem jej Zarządu, a potem członkiem Rady Nadzorczej⁴. Był też współzałożycielem, razem z Aleksandrem Ivánką⁵

Ministerstwa Przemysłu i Handlu. W latach 1931-1938 dyrektor „Sowpoltorgu” w Moskwie. W 1934 r. był kierownikiem Wydziału Ekonomicznego w Warszawskiej Izbie Rolniczej, a w latach 1938-1939 dyrektorem departamentu w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych. Drugą wojnę światową spędził na Zachodzie. W 1945 r. powrócił do Warszawy i wstąpił do PPS. W latach 1945-1948 prezes Centralnego Urzędu Planowania i zastępca przewodniczącego KERM. Był współtwórcą pierwszego powojennego Planu Gospodarczego na lata 1947-1949. W latach 1945-1951 poseł do KRN i Sejmu Ustawodawczego; 1948-1950 ambasador RP w Szwecji; 1952-1956 pracownik naukowej Centre Nationale de la Recherche Scientifique w Paryżu. Od 1956-1968 wykładowca na Uniwersytecie Warszawskim. Lata 1969-1974 spędził za granicą. Był w tym okresie doradcą planistycznym ONZ w krajach arabskich, W 1980 roku powrócił do kraju, gdzie pełnił funkcję prezesa Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego i brał udział w pracach Komisji ds. Reformy Gospodarczej. W latach 1982-1987 przewodniczący Konsultacyjnej Rady Gospodarczej. Od 1986 roku członek Rady Konsultacyjnej przy przewodniczącym Rady Państwa [AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne – Czesław Bobrowski syg. 162; Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego. Akta osobowe Czesława Bobrowskiego studenckie syg. RP/10981 i pracownicze; C. Bobrowski, *Wspomnienia ze stulecia*, Lublin 1985; *Czesław Bobrowski – mistrz ekonomii stosowanej*, pod red. M. Kulowej, Warszawa 2004; M. Kula, *Konsekwentna linia życia*, „*Ekonomista*” 1984, nr 1-2, s. 9-23].

³ Archiwum SGH, Akta osobowe studenckie Józefa Krzyczkowskiego; Życiorys, AAN Akta Józefa Poniatowskiego, syg. 94; J. Krzyczkowski, *Wspomnienia z różnych okresów życia*, op. cit.

⁴ Akademicka Spółdzielnia Spożywców w Warszawie powstała 1 czerwca 1020 początkowo pod nazwą Okręgowej Spółdzielni Akademickiej, liczącej wówczas 1272 członków (potem ponad 4500) z połączenia Kooperatywy Słuchaczy Wyższej Szkoły Handlowej, Kooperatywy Słuchaczy SGGW i Kooperatywy Słuchaczy Politechniki. Początkowo prowadziła jeden sklep spożywczo-galanteryjny, dwa sklepy z materiałami piśmienniczymi oraz herbaciarnię w SGGW. W marcu 1921 nastąpiła zmiana nazwy na Spółdzielnia Akademicka w Warszawie. Spółdzielnia umożliwiała swoim członkom zaopatrzenie się w różnego rodzaju produkty po atrakcyjnych, niższych niż rynkowe cenach. Józef Krzyczkowski został wybrany do władz spółdzielni w 1924 roku. W 1925 r. Spółdzielnia została zlikwidowana [Spółdzielnia akademicka w Warszawie, maszynopis, AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, syg. 94].

⁵ Aleksander Konstanty Ivánka (1904-1976) Absolwent WSH, a w latach 1925-1933 asystent na SGH u prof. Jana Stanisława Lewińskiego. W latach 1927-1929 pracownik kontraktowy Ministerstwa Skarbu, w 1929 r. przeniesiony do GUS. Od 1931 ponownie pracownik Ministerstwa Skarbu. Od 1 sierpnia 1939 dyrektor finansowy m.st. Warszawy. W październiku 1943 r. przestał sprawować funkcję dyrektora finansowego i objął stanowisko dyrektora naczelnego Komunalnej Kasy Oszczędności m.st. Warszawy. Po powstaniu warszawskim wywieziony do Niemiec. W latach 1945-1949 dyrektor departamentu budżetowego w Ministerstwie Skarbu, od 1958 w NIK. Wykładowca SGPiS. W 1970 roku przeszedł na emeryturę [AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne – Aleksander Konstanty Ivánka syg. 140; Archiwum

i Waławem Jastrzębowski⁶, Koła Młodych Ekonomistów⁷. Jeszcze w czasie studiów, dzięki Juliuszowi Poniatowskiemu, został członkiem Instytutu Gospodarstwa Społecznego, w którym później, od 1927, przez kilka lat był sekretarzem redakcji rolnej⁸. Studia na SGH zakończył w roku 1925, uzyskując dyplom zawodowy na podstawie pracy *Rolnictwo wielkiej własności prywatnej w powiecie Sarny województwa poleskiego*⁹.

Ukończenie WSH rozpoczęło nowy okres w życiu Józefa Krzyczkowskiego, który nie pozostał bez wpływu na kształtowanie się jego poglądów społeczno-politycznych. Przez wiele miesięcy nie mógł znaleźć pracy. Okres ten wspominał – *Po otrzymaniu dyplomu SGH zacząłem szukać pracy w dziedzinach, choć trochę mnie interesujących. Mijały tygodnie i miesiące poszukiwań, niejednokrotnie zdawało się, że przestanę być bezrobotny i zacznę pracować, jednak okazywało się, że odchodziłem z kwitkiem. Gdy o zatrudnieniu w instytucjach państwowych i społecznych nie można było już marzyć, poszukiwałem pracy w sektorze prywatnym. Skutek jednak był taki sam. Poznałem wtedy co odczuwa młody człowiek, który skończył wyższe studia i nikt nie chce go przyjąć do pracy. Rodzi się wtedy bunt, osąd, że ustrój jest diabła wart, a co najgorsze rodzi się nienawiść do innych ludzi*¹⁰. Po kilku miesiącach poszukiwań w 1926 r., Józef Krzyczkowski podjął

SGH Akta osobowe Aleksandra Ivánki studenckie syg. 1742/WSH syg. J-8/FS i pracownicze syg. J-9/K; 1950/51; A. Zawadzki, *Aleksander Ivánka*, „Kronika Warszawy” 1977, nr 2, s. 125-130; A. K. Ivánka, *Wspomnienia skarbowca 1927-1945*, Warszawa 1964; *Informator Nauki Polskiej 1950-1976*].

- ⁶ Waław Marian Jastrzębowski (1900-1964) absolwent Państwowej Szkoły Morskiej w Tczewie i WSH w Warszawie. W latach 1925-1939 działał kolejno w Państwowym Instytucie Eksportowym oraz w Komisji Obrotu Towarowego, od 1925 urzędnik w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, a od 1936 r. dyrektor Biura Ekonomicznego w zarządzie m.st. Warszawy. Członek Klubu Gospodarki Narodowej. Podczas wojny walczył w wojsku polskim we Francji. Ranny na froncie lotaryńskim dostał się do niemieckiej niewoli. W 1940 r. wyostał się z niewoli niemieckiej i powrócił do Warszawy. Przez trzy lata formalnie pracował w Biurze Planu Regionalnego m.st. Warszawy. Równocześnie zaangażował się w działalność konspiracyjną. Walczył w powstaniu warszawskim. Po wojnie pracownik NBP, Ministerstwie Żeglugi i Handlu Zagranicznego (1945-1949), doradca ministra do spraw polityki morskiej (1949-1950). W 1950 roku rozpoczął pracę w Instytucie Handlu Wewnętrznego [AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne – Waław Marian Jastrzębowski syg. 169; Archiwum SGH Akta osobowe studenckie Waława Jastrzębowskiego syg. 1202/H; C. Bobrowski, K. Sokołowski, *O działalności doc. dr. Waława Jastrzębowskiego*, w: Waław Jastrzębowski, *Wybór prac*, t. I, Warszawa 1966, s. 10-16; *Informator nauki polskiej 1950-1964*; Waław Jastrzębowski, „Roczniki IHW” 1964, z. 4, s. 36; Waław Jastrzębowski, „Życie Gospodarcze” 1965, nr 1, s. 2].
- ⁷ Koło Ekonomistów Studentów Wyższej Szkoły Handlowej było najstarszym studenckim kołem naukowym. Organizowało zebrania dyskusyjne, wycieczki krajowe i zagraniczne, prowadziło bibliotekę oraz muzeum dokumentów handlowych, monet i banknotów [A. Jarosz-Nojszewska, *Wyższa Szkoła Handlowa 1915-1933*, w: *Historia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 1906-2006*, pod red. W. Morawskiego, Warszawa 2006, s. 60].
- ⁸ Nakładem IGS ukazała się jedna z prac Józefa Krzyczkowskiego: J. Krzyczkowski, Z. Sobierańska, *Przyczynki do poznania stosunków kredytowych wśród drobnej własności rolnej w województwach środkowych i wschodnich* (nr 2 z serii *Sprawy Włociańskie*), Warszawa 1930.
- ⁹ Archiwum SGH, Akta osobowe studenckie Józefa Krzyczkowskiego, syg. 1832/WSH.
- ¹⁰ J. Krzyczkowski, *Wspomnienia z różnych okresów życia*, op. cit., s. 10.

pierwszą pracę w Centralnym Związku Kółek Rolniczych na stanowisku kierownika Biura Rachunkowości Rolniczej, opracowującego materiały dla Wydziału Ekonomiki Drobного Rolnictwa w Instytucie Puławskim¹¹.

W 1929 r. na skutek konfliktów między dyrekcją Centralnego Związku Kółek Rolniczych a działaczami „Wici”, z którymi był związany, zwolnił się z pracy i rozpoczął działalność w Banku Gospodarstwa Krajowego w Sekretariacie Generalnym Banku. Tam zbliżył się do Stefana Starzyńskiego, który był w tym czasie wiceprezesem BGK. Wspomnił później, że *Trudno było być współpracownikiem Starzyńskiego. Był wprawdzie bardzo koleżeński, ale również i od siebie i od innych bardzo wiele wymagał. Był niezmordowany i niezależnie od ilości godzin pracy miał zdolność uważnego słuchania co się do niego mówi i zdecydowanego podejmowania decyzji, bez jakichkolwiek kunktatorskich pomysłów zwalania winy na innych i odraczania spraw. Niewątpliwie był on ostry jako zwierzchnik*¹². Będąc jednym ze współpracowników Stefana Starzyńskiego, uczestniczył w spotkaniach dyskusyjnych półlegalnej organizacji tzw. Zakonu Dobra i Honoru Polski, nawiązującego do tradycji Wolnomularstwa Narodowego¹³. Brał też udział w publikacjach zbiorowych Pierwszej Brygady Gospodarczej, gdzie podjął się omówienia bardzo istotnej wówczas kwestii lichwy na wsi, opowiadając się za rozwinięciem takiej polityki państwowej, która doprowadziłaby w konsekwencji do znacznego obniżenia oprocentowania kredytów zarówno bankowych, jak i prywatnych¹⁴.

W 1934 r. Stefan Starzyński, obejmując stanowisko prezydenta Zarządu Miejskiego w Warszawie, zaproponował Józefowi Krzyczkowskiemu przejście na stanowisko dyrektora Biura Personalnego Zarządu Miejskiego. Krzyczkowski przyjął ofertę, ale nie był później zadowolony z tej pracy. W swoich wspomnieniach napisał, że *niewielu ludzi zdaje sobie sprawę jaki był wtedy bałagan organizacyjny. Starzyński powierzył mi sprawy personalne. Szybko stwierdziłem, że w każdym wydziale przychodziła połowa pracowników i oni podpisywali listy obecności za przyjaciół. Gdy zawiadomiłem o tym zwyczaju otrzymałem upoważnienie zwalniania fałszerzy bez wymówienia. Szybko fałszerze zrozumieli, że skończyła się zabawa polityczna. Nie pomogły groźby, że będzie strajk. Wkrótce okazało się, że wpływy stronnictw politycznych zaczęły zamierać*¹⁵. W swojej pracy musiał także zająć się redukcją wynagrodzeń i regulacją systemu płac, co było konieczne ze względu na bardzo zły stan finansów miejskich. Później napisał, że *była to jedna z najtrudniejszych akcji w których brałem udział*¹⁶. Stanowisko dyrektora Biura Personalnego sprawował zaledwie kilka miesięcy.

¹¹ AAN Prezydium Rady Ministrów, cz. VII karty kwalifikacyjne, syg. 315.

¹² J. Krzyczkowski, *Wspomnienia z różnych okresów życia*, op. cit., s. 15.

¹³ M.M. Drozdowski, *Stefan Starzyński w opinii Józefa Krzyczkowskiego – szefa biura kadr Zarządu Miejskiego*, „Kronika Warszawy” 2009, nr 3, s. 5.

¹⁴ J. Krzyczkowski, *Lichwa na wsi i walka z nią*, [w:] *Pięć lat na froncie gospodarczym*, Warszawa 1931, t. I, s. 711-719.

¹⁵ Fragment rękopisu wspomnień Józefa Krzyczkowskiego, AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, syg. 36, s. 3.

¹⁶ Ibidem, s. 4.

Ponieważ praca ta mu nie odpowiadała, Stefan Starzyński mianował go dyrektorem Wydziału Ogólnego Zarządu Miejskiego.

Na początku 1936 roku, Krzyczkowski otrzymał od Juliusza Poniatońskiego, ówczesnego ministra rolnictwa, propozycję objęcia stanowiska dyrektora gabinetu ministra. Ponieważ znał i bardzo cenił Juliusza Poniatońskiego, z ochotą przyjął to stanowisko i twierdził, że była to najciekawsza praca, jaką miał w życiu. Po wojnie wielokrotnie wspominał lata spędzone w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych, wysoko też oceniał pracę swojego przełożonego: *Poniatoński, mimo swej wielkiej teoretycznej i praktycznej wiedzy rolniczej i znajomości ludzi, trudniących się tym zawodem, nie sądził aby mógł być wyrocznią we wszystkich sprawach. Umiał słuchać co inni mieli do powiedzenia, chętnie witał każdą inicjatywę współpracowników i rozważał z nimi jej słuszność oraz możliwość jej realizacji. Mając tak dużą wiedzę i doświadczenie, mogąc podejmować jednostkowe decyzje i dawać nawet bez dyskusji polecenia, korzystał z reguły ze swego autorytetu i przedstawianych racji, a nie z rozkazów na wzór wojskowy czy wszystko wiedzącego dyrektora. W tych warunkach współpracownicy nie czuli się mało znaczącymi pionkami, lecz współtwórcami przy powstawaniu zamysłów i sposobie ich realizacji*¹⁷.

Na stanowisku dyrektora gabinetu ministra pracował aż do wybuchu II wojny światowej. W tym okresie był współtwórcą Instytutu Kultury Wsi, Komitetu Kultury Wsi i Spółdzielni Wydawniczej „Pomoc Oświatowa”. Był też członkiem stowarzyszenia „Przodownik”, które opiekowało się uniwersytetami ludowymi oraz współpracował z organizacjami młodzieżowymi „Wici” i „Siew”¹⁸. Niezależnie od pracy zawodowej, zajmował się działalnością publicystyczną. Był współorganizatorem Klubu Gospodarki Narodowej i tygodnika „Gospodarka Narodowa” oraz klubu i tygodnika „Zespół”.

Klub Gospodarki Narodowej powstał w 1931 roku, kiedy Józef Krzyczkowski pracował jeszcze w BGK. Wspominał on powstanie Klubu następująco: *Inicjatywy wyszły z różnych stron. Z jednej strony tacy ekonomiści jak Czesław Bobrowski, Kazimierz Sokołowski, Łychowski, Łączkowski i im podobni – z drugiej zaś dawni uczestnicy studenckiej organizacji w postaci kółka ekonomicznego na SGH, jak Aleksander Ivánka, Aleksander Zawadzki, Wacław Jastrzębowski, a wśród nich i ja – wysunęliśmy potrzebę powołania do życia klubu dyskusyjnego. Niemal wszyscy zajmowali już wtedy dość eksponowane stanowiska w różnych resortach gospodarczych. Mieli więc wiele wiedzy o bieżących sprawach. Był to wielki plus, bo można było w prosty sposób śledzić, co się dzieje na odcinku społeczno-gospodarczym kraju*¹⁹. Krzyczkowski uczestniczył w spotkaniach dyskusyjnych Klubu, a także publikował artykuły poświęcone szeroko rozumianym sprawom wsi i rolnictwa na łamach klubowego dwutygodnika „Gospodarka Narodowa”.

¹⁷ J. Krzyczkowski, *O problemach organizacji*, maszynopis niepublikowany, s. 6, AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, sygn. 36.

¹⁸ J. Krzyczkowski, *Wspomnienia z różnych okresów życia*, op. cit., s. 16; *Życiorys*, op. cit.

¹⁹ J. Krzyczkowski, *Wspomnienia z różnych okresów życia*, op. cit., s. 30.

Równocześnie był prezesem Klubu Dyskusyjnego Nowy Świat 22, powiązanego z Klubem Gospodarki Narodowej²⁰.

W drugiej połowie lat 30., Klub Gospodarki Narodowej zaczął tracić swoją dotychczasową jednolitość. Józef Krzyczkowski, zaczął wówczas organizować wewnątrz Klubu Gospodarki Narodowej pewnego rodzaju podgrupę. Czesław Bobrowski wspominał ją jako grupę, która *pachniała lewym faszyzmem*, i która *lekko zabarwiła czasopismo*²¹. Doprowadziło to do konfliktu z dotychczasowym przewodniczącym Klubu Michałem Kaczorowskim²², który w efekcie w ostatnich latach odsunął się od współpracy z „Gospodarką Narodową”. Nie tylko Michał Kaczorowski poczuł się obrażony. Większość członków Klubu wyraźnie odcięła się od poglądów Krzyczkowskiego i dwutygodnik szybko wycofał się z tego kierunku²³.

Kłopoty personalne Klubu Gospodarki Narodowej miały swoje echa w prasie. Wileńskie „Słowo” z 15 grudnia 1937 roku podało wiadomość o rozłamie w Klubie. Według tej informacji w Klubie miało dojść do „ostrych tarć”, pomiędzy Czesławem Bobrowskim a Józefem Krzyczkowskim i innymi współpracownikami „Gospodarki Narodowej”, w wyniku których Klub opuścić miał Bobrowski. Przyczyną konfliktu, według „Słowa”, miało być opublikowanie przez Bobrowskiego, pod pseudonimem Czesława Tupowskiego, książki na temat ustroju rolnego Polski²⁴. Informacje podane przez „Słowo” nie były w najmniejszym stopniu zgodne z prawdą. Czesław Bobrowski wydał co prawda książkę poświęconą sprawom wsi, ale nie pod pseudonimem Czesława Tupowskiego,

²⁰ Klub Dyskusyjny Nowy Świat 22, miał znacznie bardziej otwarty charakter niż Klub Gospodarki Narodowej. W odróżnieniu od Klubu Gospodarki Narodowej mogły do niego należeć kobiety. Klub ten, oprócz prelekcji i spotkań dyskusyjnych, organizował zabawy taneczne i spotkania towarzyskie. Udział w jego działalności brała znaczna część członków Klubu Gospodarki Narodowej. [AAN Akta Józefa Poniatowskiego, syg. 19, s. 47].

²¹ Biblioteka SGH, Nagrania wspomnień C. Bobrowskiego, kasetka 5.

²² Michał Kaczorowski (1897-1975) absolwent Wydziału Prawa i Nauk Ekonomicznych UW, uczestnik powstań śląskich. W 1924 roku podjął pracę w redakcji tygodnika „Polska Gospodarcza” oraz w Biurze Ekonomicznym Prezesa Rady Ministrów jako referent do spraw polityki budowlanej, budownictwa mieszkaniowego i inwestycji. Następnie pracował jako naczelnik Wydziału Ekonomicznego w Ministerstwie Skarbu. W tym samym czasie był członkiem zarządu Polskiego Towarzystwa Reformy Mieszkaniowej, przewodniczącym Klubu Gospodarki Narodowej i wiceprzewodniczącym Komisji Planu Regionalnego Warszawy. W czasie okupacji był członkiem Komisji Urbanistycznej Warszawy i brał udział w konspiracyjnych pracach Biura Planu Regionu Warszawskiego i Biura Planu Krajowego. Prowadził też wykłady na tajnej Wolnej Wszechnicy Polskiej. W latach 1945-1948 był członkiem Rady Naczelnej PPS. W listopadzie 1944 został mianowany szefem Biura Planowania i Odbudowy przy Prezydium PKWN, potem przy Prezydium Rady Ministrów. W latach 1945-1949 był ministrem odbudowy oraz prezesem Głównego Urzędu Planowania Przemysłowego, potem przeszedł do pracy naukowej. Wykładowca UW i Politechniki Warszawskiej. [AAN Ministerstwo Skarbu 1918-1939. Akta osobowe Michała Kaczorowskiego syg. 869; Archiwum PAN – Archiwum Michała Kaczorowskiego; Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego. Akta osobowe studenckie Michała Kaczorowskiego syg. RP/3743; *Informator nauki polskiej 1950-1975; Michał Kaczorowski – człowiek i dzieło*, Warszawa 1979; T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944-1991*, Warszawa 1991, s. 53, 95-96, 98, 100, 196, 235, 367].

²³ Biblioteka SGH, Nagrania wspomnień C. Bobrowskiego, kasetka 5.

²⁴ *Rozłam w klubie urzędników ministerstwa rolnictwa*, „Słowo” 1937, nr 345, s. 1.

a Grzegorza Turowskiego²⁵. Nigdy też nie posługiwał się pseudonimem Czesław Tupowski. Publikacja ta nie mogła być też przyczyną konfliktów wewnątrz Klubu Gospodarki Narodowej, ponieważ była wydana jej nakładem i powstała w wyniku klubowych dyskusji. Niemniej jednak zamieszczenie takiej informacji przez „Słowo” świadczyło o znaczeniu i o zainteresowaniu sprawami grupy „Gospodarki Narodowej”. Informację o rozłamie w Klubie skomentowano na łamach „Gospodarki Narodowej” w sposób ironiczno-żartobliwy. Redakcja podała, że „to o czym [ortografia oryginału] doniosło *Słowo* jest tylko słabym cieniem owej prawdy”. Następnie przytoczono mnóstwo „znacznie barwniejszych” wydarzeń, do których miało dojść wewnątrz Klubu, a które spowodowały „masowe secesje”, w efekcie których Klub składa się jedynie z inkasenta i woźnego. Na początku tej listy znalazły się spory o prognozy pogody, na końcu śmierć z rozpaczki Franciszka Kozłowskiego²⁶.

W 1936 roku Józef Krzyczkowski założył Klub Dyskusyjny Zespół Społeczno-Narodowy. Obok Krzyczkowskiego w Zespole znalazło się jeszcze trzech członków kolegium redakcyjnego „Gospodarki Narodowej”: Zygmunt Szempliński²⁷, Kazimierz Sokołowski²⁸ (pisywał jednak tylko pod pseudonimem

²⁵ G. Turowski [Bobrowski C.], *Warunki i drogi rozwoju gospodarczego wsi polskiej*, Warszawa 1938.

²⁶ *Zgroza w „Gospodarce”, „Gospodarka Narodowa” 1937, nr 23, s. 334; Franciszek Kozłowski – pod tym nazwiskiem ukrywała się cała grupa publicystów, ponieważ był to wspólny pseudonim całego zespołu. Każdy, kto chciał zamieścić tekst, a z różnych przyczyn nie chciał go podpisać swoim nazwiskiem lub swoim często stosowanym pseudonimem, mógł pisać pod nazwiskiem Kozłowskiego. Pod tym pseudonimem pisali też ludzie, którzy normalnie nie napisaliby żadnego artykułu, a jedynie niepodpisane uwagi czy notatki.*

²⁷ Zygmunt Szempliński (1900-1967), absolwent Wydziału Nauk Politycznych i Społecznych Wolnej Wszechnicy Polskiej. W latach 1920-1922 służył w Wojsku Polskim. W latach 1923-1925 pracownik kontraktowy w GUS, 1925-1926 pracownik Biura Zjazdów Samorządów Ziemskich, 1927-1929 pracownik w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Od 1929 ponownie w GUS. 1930-1933 referent w Ministerstwie Skarbu, w 1933 przeszedł do pracy w centrali Ministerstwa Przemysłu i Handlu. W czasie wojny przebywał w Londynie. Po wojnie pozostał na emigracji [AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne – Zygmunt Szempliński syg. 178; Biblioteka SGH, Wywiad z prof. Czesławem Bobrowskim, kasyety magnetofonowe].

²⁸ Kazimierz Sokołowski (1901-1988). Ukończył Wydział Prawa na UW w 1924 r., w 1959 r. obronił doktorat na SGPiS. W latach 1921-1927 pracownik GUS, następnie 1927-1928 pracownik Spółdzielni Spożywców „Społem”. 1928-1934 referent a potem radca w Ministerstwie Skarbu i Biurze Ekonomicznym Prezesa Rady Ministrów. 1934-1939 naczelnik wydziału w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. W czasie II wojny służył ochotniczo w 1 dywizji grenadierów polskich we Francji. Ranny na froncie lotaryńskim dostał się do niewoli niemieckiej (Stalag 1939-1941). Brał udział w powstaniu warszawskim. W latach 1945-1947 podsekretarz stanu w Ministerstwie Apropowacji i Handlu. 1947-1949 wiceprezes CUP. 1949-1950 przewodniczący Wojskowej Komisji Planowania Gospodarczego w Szczecinie. 1953-1955 kierownik redakcji w PWE. 1966-1968 ekspert ekonomiczny ONZ. Wiele lat pracował jako wykładowca akademicki: 1949-1952 WSE Szczecinie, 1952-1953 WSE w Łodzi, 1956-1966 Zakład Nauk Ekonomicznych PAN, 1964-1971 UMK [AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne – Kazimierz Andrzej Sokołowski syg. 152; Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego. Akta osobowe studenckie Kazimierza Sokołowskiego syg. RP/5399; *Informator nauki polskiej* 1950-1988; Z. Landau, *Sokołowski Kazimierz*, „Polski Słownik Biograficzny” 2000, t. 40, s. 151-153].

A. Falk) i Kazimierz Studentowicz²⁹, który jednak szybko Zespół opuścił³⁰. Zespół organizował prelekcje i wykłady poświęcone sprawom gospodarczym i społecznym, najczęściej zagadnieniom związanym ze sprawami wsi, oświaty oraz mniejszości narodowych.

W 1937 roku ukazała się jego broszura programowa *Podstawy doktryny społeczno-narodowej*³¹. Jednym z współautorów tego tekstu jest Józef Krzyczkowski, który tak wspominał przebieg prac nad jego opracowaniem: *Na zebraniach Klubu Zespół Społeczno-Narodowy, a potem tygodnika „Zespół” odbywały się na ten temat dyskusje. Uczestniczyli w niej zarówno członkowi zespołu, jak i zaproszeniu młodzi ludzie z różnych środowisk, zbliżonych do tego środowiska. Po paru miesiącach wyłoniono kilkuosobową grupę, której zadaniem było ostateczne sformułowanie doktryny. (...) Przez długi czas, niemal co dnia, po pracy, zbieraliśmy się i do późnej nocy formułowaliśmy nasze myśli*³².

Podstawową ideą tego programu jest idea pracy zespołowej. Twórczość zespołowa musi być oparta o nową moralność, która będzie miała wszystkie cechy etyki chrześcijańskiej. Najwyższym zespołem, według autorów programu, miał być Polski Naród Polityczny, składający się z *ludzi pracy, wychowanych w kulturze polskiej lub pokrewnej, którzy uznają prymat interesów Rzeczypospolitej*. Według założeń Zespołu, Polski Naród Polityczny miałby realizować następujące cele: wieczne trwanie, stały wzrost potęgi, coraz pełniejszą realizację zasad równości i sprawiedliwości społecznej, coraz wyższe i coraz wszechstronniejsze zaspokajanie potrzeb obywateli. Nie wszyscy jednak mieszkańcy Polski mogli wejść w skład Polskiego Narodu Politycznego, ponieważ nie wszyscy mogą podołać obowiązkowi związanemu ze służbą ojczyźnie. Także obawa, aby funkcje publiczne i kluczowe odcinki życia gospodarczego nie zostały opanowane przez obcy element spowodowała, że dość precyzyjnie zostało określone, kto może do niego należeć.

²⁹ Kazimierz Studentowicz (1903-1992) prawnik i ekonomista. W 1926 r. obronił doktorat na UJ, a w 1928 r. drugi, z filozofii na Columbia University w Nowym Jorku. Po powrocie do kraju rozpoczął pracę w BGK w Warszawie jako kierownik Wydziału Statystycznego. Współpracował z czasopismami gospodarczymi – „Gospodarka Narodowa” i „Bank”, oraz polityczno-ludowymi – „Bunt Młodych” i „Polityka”. Po klęsce wrześniowej był współzałożycielem podziemnej organizacji „Unia”, a po jej połączeniu ze Stronnictwem Pracy w 1943 roku wszedł do władz naczelnych SP. Po wojnie działał w SP, rozpoczął współpracę z „Tygodnikiem Warszawskim”. Po rozbitciu partii i wyjeździe Karola Popiela próbował nielegalnie opuścić Polskę. Został aresztowany 20 lipca 1948 roku. Skazany na 15 lat więzienia, został zwolniony w czasie odwilży w maju 1956 r. Prowadził wykłady w Klubie Inteligencji Katolickiej, współpracował z KUL oraz złożonym przez J. Zablockiego w Warszawie Ośrodkiem Dokumentacji i Studiów Społecznych [AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne – Kazimierz Studentowicz syg. 323; T. Przciszewski, *Kazimierz Studentowicz – wybitny ekonomista oraz przywódca i teoretyk ruchu chrześcijańsko-społecznego w Polsce (1903-1992)*, „Rocznik Naukowy WSSS” 1994/1995, s. 207-223; *Informator nauki polskiej 1950-1992*].

³⁰ „Szlachetnie urodzeni” na ławie oskarżonych, „Zespół” 1938, nr 11, s. 2-3.

³¹ *Podstawy doktryny społeczno-narodowej*, Warszawa 1937; szczegółowa analiza programu Zespołu Społeczno-Narodowego znajduje się w książce: B. Nietyksza, *Nadzieje, złudzenia, rzeczywistość. Wspomnienia z lat 1912-1945*, Warszawa 1985, s. 212-242.

³² J. Krzyczkowski, *Wspomnienia z różnych okresów życia*, op. cit., s. 31.

Członkowie Zespołu Społeczno-Narodowego zakładali, że nie można liczyć na szczerą współpracę z Narodem Polskim Żydów i Niemców. Uważali, że Niemcy mają tak silnie rozbudzone poczucie odrębności rasowej, iż nie będą szczerze uznawali prymatu interesów Polski. Z kolei Żydzi, pomimo wielu wieków współżycia z Polakami, nie przestali być grupą obcą, a nawet wroga. Jest ich zbyt wielu i zbyt bardzo są zróżnicowani, aby można było poprawnie ułożyć z nimi współpracę. Zaliczali jednak do Polskiego Narodu Politycznego Ukraińców, Białorusinów i Litwinów, ponieważ są oni wychowani w kulturze *pokrewnej* do polskiej. Wchodząc w skład Polskiego Narodu Politycznego nie wyrzekają się jednak swojego języka ani narodowych tradycji. Do Polskiego Narodu Politycznego nie mogą wejść *ci, którzy stanowią międzynarodówkę, a więc: kapitaliści, którzy każde państwo traktują jako obiekt ciągnięcia zysków ani arystokracja rodowa, jako grupa bliżej związana z arystokracją międzynarodową niż z własnym społeczeństwem, jak również nie wejdą komuniści, którzy zagubili poczucie łączności narodowej*. Równocześnie jednak członkowie Zespołu uważali, że większość polskich komunistów odnajdzie w nowym ustroju *zagubioną drogę* i ostatecznie wejdzie w skład Narodu Politycznego³³.

Program zawierał także wskazówki dotyczące ustroju państwa. Na czele państwa stałby prezydent, do którego należałyby decyzje dotyczące zasadniczych kierunków planów działania Rzeczypospolitej. Przygotowaniem materiałów ułatwiających decyzje prezydentowi zajmowałaby się Izba Planów, w której skład weszliby mianowani przez prezydenta fachowcy, przedstawiciele Sejmu oraz młodego pokolenia. Musiałyby to być osoby reprezentujące najwyższy poziom wiedzy. Do zadań Izby Planów należałaby też fachowa ocena ogólnej działalności rządu. Program przewidywał też istnienie Sejmu, który *ma odzwierciedlać poglądy i dążenia szerokich mas społeczeństwa*, a jego zadaniem byłoby opiniowanie planów, które wcześniej opracuje Izba Planów. Najwyższym organem wykonawczym miałby być rząd, który poprzez podległą sobie administrację wprowadzałby w życie zlecony przez prezydenta plan działania. Wykonaniem zadań lokalnych i jednostkowych zajmowałby się samorząd terytorialny i samorząd pracy³⁴.

W dziedzinie gospodarczej autorzy programu uznawali zasadę własności prywatnej. Uważali, że kapitał, będący własnością prywatną jednostki lub grupy, może wzrastać tylko do takich granic, poza którymi byłby dość potężny, by przeciwstawić się planowemu działaniu państwa. Dlatego postulowali, aby ustalić w planie gospodarczym górną granicę zysku. Zakładali, że realizacja tych zasad spowoduje konieczność przejścia dużej liczby majątków prywatnych na własność Polskiego Narodu Politycznego lub przymusowe przejście majątku z rąk jednego właściciela w ręce większej liczby osób. Widzieli też konieczność przeprowadzenia trzech podstawowych reform – nacjonalizacji kluczowych gałęzi przemysłu, organizacji pozostałych gałęzi przemysłu na nowych zasadach oraz reformy rolnej. Zmiany te miały za cel zlikwidować różnice klasowe.

³³ Ibidem, s. 10-15.

³⁴ Ibidem, s. 16-19.

Autorzy programu zakładali konieczność stopniowego znacjonalizowania całego wielkiego przemysłu, uznając, że tylko takie rozwiązanie daje możliwość pełnej realizacji ich doktryny. Uważali, że należy jak najszybciej znacjonalizować te spośród wielkich przedsiębiorstw, które posiadają rolę kluczową dla gospodarki narodowej, a więc: podstawowych źródeł energii (węgiel, nafta, wielkie elektrownie), produkcji podstawowych surowców krajowych i przemysłu zbrojeniowego. Znacjonalizowane przedsiębiorstwa miały stanowić własność Polskiego Narodu Politycznego. Miały być zarządzane przez samorząd, który otrzymywałby od rządu ogólne zadania, wynikające z planu. Wielkie przedsiębiorstwa, które pozostaną w rękach prywatnych też musiałyby pozostawać pod ścisłą kontrolą państwa. Podobnie jak zakłady znacjonalizowane otrzymałyby, wynikające z planu, zadania. Nadzór nad nimi powinien być wykonany przez specjalny aparat, w skład którego powinni wejść przedstawiciele państwa, oraz zorganizowane w samorządzie zespoły pracowników i pracodawców³⁵.

Zdaniem Zespołu, rolnictwo powinno zostać oparte na małych i średnich gospodarstwach, które nie powinny przekraczać 50 ha. Powinna ulec likwidacji wielka własność ziemska. Jednak ze względu na to, że w interesie państwa jest, aby nowo powstałe gospodarstwa mogły jak najszybciej funkcjonować konieczne jest, żeby cena zakupu ziemi nie powodowała zbyt dużego obciążenia nowego gospodarstwa i aby mogło się ono bez przeszkód rozwijać. Jest więc konieczna pomoc finansowa ze strony państwa³⁶.

Kolejnym krokiem tej grupy było powołanie tygodnika „Zespół”, którego pierwszy numer ukazał się 6 marca 1938 roku. Wydawcą tygodnika była Spółdzielnia „Przemiany”. Pierwszym redaktorem odpowiedzialnym, pełniącym tę funkcję do sierpnia 1938 roku, był Stanisław Gabryl, od numeru 26 zastąpił go Franciszek Szczepański. W 1939 roku pismo redagował Kazimierz Blichewicz. W artykule wstępnym do pierwszego numeru Józef Krzyczkowski tak przedstawiał cel pisma: *Pismo nasze poświęcamy tej najbardziej istotnej sprawie – jaką jest danie myślowej konstrukcji zmian, które muszą nastąpić, by czekające od wieku zagadnienia stworzenia właściwej postawy działania zostało zrealizowane*³⁷. Tygodnik nie był obszerny – każdy numer liczył 8 stron. Z reguły każdy numer zawierał 2-3 duże artykuły, rozbudowaną stałą rubrykę *Tydzień Życia*, składającą się z komentarzy dotyczących bieżącego życia polityczno-gospodarczego oraz obszernej części z listami czytelników pt. *Trybuna naszych czytelników*. Zamieszczane w nim teksty były bardzo rzadko podpisane przez autorów, co bardzo utrudnia odtworzenie listy osób wchodzących w skład tej grupy.

W tygodniku dużo uwagi poświęcano zagadnieniom agrarnym (co zapewne wynikało z zainteresowań J. Krzyczkowskiego) i sprawom mniejszości narodowych, szczególnie ukraińskiej, niemieckiej i żydowskiej. Pismo miało wyraźny charakter antyniemiecki i antyżydowski. Zapoczątkowało też bardzo kontrowersyjną i wzbudzącą wiele emocji akcję publikowania nazwisk polskich ziemian,

³⁵ Ibidem, s. 27-28.

³⁶ Ibidem, s. 23-28.

³⁷ J. Krzyczkowski, *Podstawy działania*, „Zespół” 1938, nr 1, s. 1-2.

którzy zatrudniali Żydów do zarządzania swoimi majątkami³⁸. W konsekwencji tygodnik opublikował także projekt ustawy znacjonalizowania przedsiębiorstw i majątków należących do Żydów lub przez nich administrowanych³⁹.

Opublikowanie przez Zespół Społeczno-Narodowy broszury programowej stało się przyczyną konfliktu z warszawskim dziennikiem „Czas”, który nabrał znacznego rozgłosu. Początkowo dziennikarze „Czasu” przypisywali autorstwo „Podstaw doktryny społeczno-narodowej” redaktorom „Gospodarki Narodowej”, przez co Klub został także wciągnięty w ten spór.

Założony w 1848 roku przez krakowskich konserwatystów „Czas” został przeniesiony z Krakowa do Warszawy w 1933 roku, ponieważ pod koniec lat dwudziestych zaczął przynosić deficyt, a jego nakład spadł z 10 do 4 tysięcy egzemplarzy. „Czas”, był organem wielkiego ziemiaństwa, którego interesów bronił przede wszystkim oraz wielkiego przemysłu, dzięki czemu mógł liczyć na ich znaczną pomoc materialną. Do grona wydawców warszawskiego „Czasu” należeli m.in. książę Janusz Radziwiłł, Stanisław hr. Badeni, Artur hr. Potocki, Paweł Fryderyk, ks. Sapiecha i Józef Wielowiejski. Od maja 1937 roku redaktorem naczelnym dziennika był Jan Moszyński, a jednym z redaktorów działu gospodarczego jego młodszy brat Edmund Moszyński⁴⁰.

„Czas” był zdecydowanym przeciwnikiem polityki rolnej prowadzonej przez Ministerstwo Rolnictwa. Artykuły opisujące poglądy członków Klubu Gospodarki Narodowej były jednym ze sposobów ataku pisma na ministra Juliusza Poniatońskiego. Od końca lipca 1937 roku trwała zorganizowana na łamach dziennika akcja oczerniania zarówno ministra i prowadzonej przez niego polityki agrarnej, jak i jego bliższych lub dalszych współpracowników oraz podwładnych. Nasilenie ataków na Juliusza Poniatońskiego we wrześniu wiązało się ze wznowieniem obrad parlamentu⁴¹.

W niedzielnym wydaniu dziennika „Czas” 12 września 1937 roku ukazał się artykuł poświęcony teom programowym Zespołu Społeczno-Narodowego. W tekście jednak poinformowano czytelników, że *Zespół społeczno-narodowy grupujący się koło dwutygodnika „Gospodarka Narodowa” wystąpił ostatnio z programem polityczno-gospodarczo-społecznym. Wystąpienie to jest o tyle godne uwagi,*

³⁸ J. Wieczorek, *Słowa i czyny ziemiańskie*, „Zespół” 1939, nr 6, s. 7; J. Wieczorek, *Książę Leon Sapiecha, Izaak Kudler i Ska*, „Zespół” 1939, nr 8, s. 3; *Jeszcze o współpracy ziemiańsko-żydowskiej*, „Zespół” 1939, nr 9, s. 3; R. Żbikowski, *A teraz o nieżydowskich „interesach ziemian”. Spóźnione „niestety”*, „Zespół” 1939, nr 10, s. 1-2.

³⁹ *Projekt ustawy o przejęciu przez Państwo nieruchomości ziemskich, stanowiących własność lub będących w użytkowaniu Żydów i przedsiębiorstw żydowskich*, „Zespół” 1939, nr 10, s. 2.

⁴⁰ M. Czajka, „Czas”, [w:] *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999, s. 67-68; E. Moszyński, *Ludzie i czasy „Czasu”. Z historii czołowej gazety i wybitnych konserwatystów Drugiej Rzeczypospolitej*, Toruń 2003, s. 157-162.

⁴¹ Cykl artykułów przedstawiających działalność ministra Juliusza Poniatońskiego rozpoczyna tekst *Błędy ministra Poniatońskiego* opublikowany 30 lipca [„Czas” 1937, nr 206, s. 1], za którym poszły następne [m.in. *Istotny cel polityki min. Poniatońskiego*, „Czas” 1937, nr 208, s. 1; *Czy p. Poniatoński zostanie premierem?*, „Czas” 1937, nr 221, s. 1; *O dwóch przyjaciółach*, „Czas” 1937, nr 231, s. 1; *Nie reforma a zemsta polityczna*, „Czas” 1937, nr 236, s. 1; *Jeszcze jeden protegowany p. Poniatońskiego propaguje komunizm*, „Czas” 1937, nr 243, s. 4].

że do owego zespołu należą bliscy współpracownicy min. Poniatowskiego. Podano dwa nazwiska – Józefa Krzyczkowskiego oraz błędnie Czesława Bobrowskiego, który nie był związany z Zespołem. W drugiej części tekstu w dużym skrócie zostało przedstawione streszczenie broszury *Podstawy doktryny społeczno-narodowej*⁴². Nie był to jeszcze atak na środowisko „Gospodarki”. Rozpoczął go dopiero tekst pt. „Nowe ognisko komunizmu”, opublikowany 30 września 1937 roku⁴³.

W artykule „Nowe ognisko komunizmu” podano, że pod nazwą klubu dyskusyjnego Zespół Społeczno-Narodowy występuje grupa redakcyjna „Gospodarki Narodowej”. Omówiono, szerzej niż we wcześniejszym artykule, program Zespołu. Analiza jego założeń doprowadziła, niepodpisanego z imienia i nazwiska autora, do wniosku, że *ważne wmyślenie się w cały ten program doprowadzić musi do wniosku, że jest on bardzo umiejętnie zamaskowanym dążeniem do maksymalnie możliwego zrealizowania w Polsce zasad komunizmu wzorowanego na obecnym stalinowskim ustroju Rosji. Idee podstawowe i szczegóły konkretne są zdumiewająco podobne, jeśli nie identyczne.*

W tekście stwierdzono, że mniej interesujące jest to, w jakim przebraniu występuje w Polsce komunizm, ponieważ i tak jest i będzie wiele jego ekspozytur. Rzeczą ważniejszą jest to, kto je zakłada i kto nimi kieruje. „Czas” wskazał więc osoby odpowiedzialne w tym przypadku – *Tym razem mamy do czynienia z zespołem, w którym przewodzą wysocy urzędnicy państwowi: pp. Bobrowski, Krzyczkowski, Szempliński, Ivánka itd.* Podkreślono, że dwaj pierwsi nie tylko zajmują wysokie stanowiska w MPiR, ale też są *ludźmi zaufania min. Poniatowskiego*. Na koniec stwierdzono, że *ujawnione ich tendencje społeczne i polityczne uzupełniają charakterystykę atmosfery wpływów wychodzących systematycznie z tego resortu rządowego*⁴⁴.

Po stronie „Gospodarki Narodowej” stanęła „Gazeta Polska”, publikując 3 października artykuł „Fałszywa denuncjacja”. Sama „Gospodarka Narodowa” nie zdążyła jeszcze ustosunkować się do zarzutów ze względu na dłuższy cykl wydawniczy pisma. „Gazeta Polska” określiła publikację „Czasu” jako próbę załatwienia swoich partykularnych interesów i porachunków z resortem rolnictwa za pomocą fałszywych alarmów i szukania niebezpieczeństwa komunistycznego tam, gdzie go nie ma, co uznała za *szkodnictwo*. Równocześnie z dużym uznaniem odniesiono się do programu Zespołu, określając go jako jedno z opracowań zmierzających do głębokiej reformy stosunków społecznych i ustroju, *nacechowane najlepszą wolą, wysokim idealizmem i żarliwym patriotyzmem*, choć przyznano, że nie wszystkie są do końca przemyślane, a niektóre nawet błędne. Artykuł zamieszczony w „Gazecie Polskiej” wywołał odpowiedź ze strony „Czasu”⁴⁵.

⁴² Co głosi „Zespół Społeczno-Narodowy”. Program bliskich współpracowników min. Poniatowskiego, „Czas” 1937, nr 250, s. 4.

⁴³ Nowe ognisko komunizmu, „Czas” 1937, nr 268, s. 1.

⁴⁴ Ibidem, s. 1.

⁴⁵ Fałszywa denuncjacja, „Gazeta Polska” 1937, nr 274, s. 2.

Kolejny z artykułów, pt. „Na pochyłej drodze”, ukazał się na łamach „Czasu” 8 października. Tekst ten miał charakter polemiczny i powstał w odpowiedzi na materiał opublikowany właśnie w „Gazecie Polskiej”. Zostały powtórzone wszystkie wcześniejsze zarzuty, do których dołożono pomoc dla Kominternu: *Nie mówiliśmy, że pp. Bobrowski, Szempliński, Krzyczkowski et zakładają partię komunistyczną, lecz, że stwarzają ognisko myśli komunistycznej, z którego przenikać będą wpływy, torujące robotę Kominternu. Już on postara się o to, żeby wyzyskać dobre przewodnictwo tego ośrodka „zmierzającego – jak pisze „Gazeta” – do głębokiej reformy obecnej rzeczywistości w dziedzinie stosunków społecznych i ustrojowych” podobnie jak wślizguje się coraz łatwiej do Francji po torze „głębokich reform” towarzysza Bluma, podobnie jak zakiełkował w Polsce pod patronatem Zw. Nauczycielstwa Polskiego⁴⁶.*

Oskarżenia „Czasu” uznano w „Gospodarce Narodowej” za bardzo poważne⁴⁷. Po tym, jak ukazał się drugi artykuł – „Nowe ognisko komunizmu” – „Gospodarka Narodowa” zapowiedziała, że wystąpienie „Czasu” spotka się z jej strony z właściwą reakcją. Zaprzeczono, jakoby grupa redakcyjna „Gospodarki Narodowej” występowała pod nazwą Klubu Dyskusyjnego Zespół Społeczno-Narodowy, choć równocześnie przyznano, że kilku członków grupy redakcyjnej „Gospodarki Narodowej” jest jednocześnie członkami Klubu Dyskusyjnego Zespół Społeczno-Narodowy i niektóre tezy programowe Zespołu były sporadycznie drukowane w „Gospodarce Narodowej”⁴⁸. Czesław Bobrowski postanowił jednak nie występować przeciwko redakcji „Czasu”. Pozostali, wymienieni w artykułach „Czasu”, wytoczyli proces, chcąc zapobiec dalszym atakom⁴⁹. Ostatecznie „Gospodarka Narodowa” zamieściła krótkie oświadczenie: *W związku z artykułami zamieszczonymi w „Czasie” (nr 268 i 276 w ub. roku), zawierającymi bezzasadne i daleko idące zarzuty osnute na tle opublikowanej przez Klub dyskusyjny „Zespół Społeczno-Narodowy” broszury pt. „Podstawy doktryny społeczno-narodowej”, Zespół wystąpił naprzeciw redakcji „Czasu” na drogę sądową. Artykuły powyższe obok Zespołu wymieniały również Klub Gospodarki Narodowej i jego członków należących do Zespołu. Ponieważ wynikało to z nieznamomości, względnie nieściśłości w przedstawieniu stanu faktycznego, „Gospodarka Narodowa” nie znalazła podstaw i powodów do wystąpienia na drogę sądową z oddzielną skargą, mimo że uważa wystąpienie „Czasu” za krzywdzące i bezpodstawne, i że w gronie członków Klubu G.N. znajdują się również osoby należące do Klubu dyskusyjnego „Zespół Społeczno-Narodowy”⁵⁰. „Gospodarka Narodowa” nie zamieszczała też później żadnych uwag odnośnie do procesu ani sprawozdań z jego przebiegu.*

Za teksty opublikowane w prasie można było wystąpić przeciwko danej gazecie na drogę sądową. Pociągany był wtedy do odpowiedzialności dziennikarz pełniący funkcję redaktora odpowiedzialnego. Jego nazwisko musiało znajdować się na stopce gazety. Najczęściej funkcję tę pełnił jakiś trzeciorzędny członek

⁴⁶ *Na pochyłej drodze*, „Czas” 1937, nr 276, s. 1.

⁴⁷ C. Bobrowski, *Wspomnienia...*, op. cit., s. 85.

⁴⁸ Artykuł redakcyjny, „Gospodarka Narodowa” 1937, nr 19, s. 271.

⁴⁹ C. Bobrowski, *Wspomnienia...*, op. cit., s. 85.

⁵⁰ *Od redakcji*, „Gospodarka Narodowa” 1938, nr 9, s. 143.

zespołu redakcyjnego, który w ten sposób był narażony na pełnienie roli kozła ofiarnego. „Czas” był jednym z tych czasopism, które nie stosowały takiego wybiegu i funkcję redaktora odpowiedzialnego pełnił zawsze redaktor naczelny⁵¹. Dlatego też właśnie redaktor naczelny „Czasu” – Jan Moszyński, został pozwany do sądu przez członków Zespołu. Procesy o zniesławienie, skierowane przeciwko dziennikarzom, były częste w okresie międzywojennym. W tym czasie prasa bardzo szczegółowo relacjonowała proces o zniesławienie prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego przez publicystę Władysława Studnickiego.

W grudniu 1938 roku odbył się proces przed Sądem Okręgowym w Warszawie. W czasie pierwszej rozprawy, 15 grudnia, wysłuchano opinii trzech biegłych: Stanisława Grabskiego, Wacława Faberkiewicza oraz Henryka Glassa, których wezwał obrońca „Czasu” – Jerzy Kurcysz. Zespół był reprezentowany przez mecenasa Kisielewskiego, ale Józef Krzyczkowski i Zygmunt Szempliński występowali podczas procesu jako oskarżyciele posiłkowi. 23 grudnia Moszyński został skazany na trzy miesiące więzienia (z zawieszeniem na trzy lata), 100 złotych grzywny, poniesienie kosztów procesu oraz ogłoszenie na własny koszt wyroku w trzech pismach („Gazecie Polskiej”, „Robotniku” i „Słowie”)⁵². Prowadzący sprawę sędzia W. Choroszewski uznał, że choć istnieją pewne punkty zbieżne pomiędzy ideologią komunistyczną a programem „Zespołu”, to jednak znacznie większe są rozbieżności. Akcenty antyniemieckie i antysemityczne, a także przyjęcie etyki chrześcijańskiej stoją w rażącej sprzeczności z doktryną komunistyczną. Swoją decyzję sędzia uzasadnił następująco: *sąd dochodzi do wniosku, że zarzuty stawiane w inkryminowanym artykule oskarżycielom prywatnym, są niesłuszne, krzywdzące, różnice programowe i w metodach działania dwóch zestawionych koncepcji polityczno-społeczno-filozoficznych są tak ogromnie wyraźne (zwłaszcza w odniesieniu do dzisiejszej rzeczywistości polskiej), że winę oskarżonego (...) uznać należy za całkowicie uzasadnioną*⁵³.

Reprezentujący Jana Moszyńskiego adwokat Jerzy Kurcysz wniósł skargę do Sądu Apelacyjnego. Proces przed Sądem Apelacyjnym odbył się 27 kwietnia 1939 roku. Sąd Apelacyjny ogłosił wyrok uniewinniający dla Jana Moszyńskiego uznając, że Moszyński zamieszczając w „Czasie” artykuły o tezach programowych Zespołu Społeczno-Narodowego *działał w interesie dobra publicznego* i że tezy głoszone przez Zespół zawierają *punkty styżne z doktryną komunistyczną*. Zespół Społeczno-Narodowy zapowiedział, że wystąpi o kasację wyroku⁵⁴. Nie została ona jednak rozpatrzona przed wybuchem wojny⁵⁵.

⁵¹ E. Moszyński, op. cit., s. 197.

⁵² *Spór doktrynalny przed sądem. Klub dyskusyjny społ.-narod. contra „Czas”, „Czas” 1938, nr 346, s. 2; „Szlachetnie urodzeni”...*, op. cit., s. 2-3.

⁵³ *Wyrok w procesie Zespół Społeczno-Narodowy contra „Czas”. Sąd skazał redaktora „Czasu”, „Czas” 1938, nr 352, s. 21; S. R., Nie igrać z ogniem, „Zespół” 1939, nr 2, s. 8; Zygżaki, „Zespół” 1939, nr 2, s. 8; Proces z „Czasem”, „Zespół” 1939, nr 18, s. 7, 8.*

⁵⁴ *Proces Zespół Społeczno-Narodowy contra „Czas” przed Sądem Apelacyjnym. Redaktor Naczelny „Czasu” J.M. uniewinniony, „Czas” 1939, nr 117, s. 4. (Ta sama informacja została opublikowana tego samego dnia także w wydaniu porannym „Czas 7 rano”); Proces z „Czasem”, op. cit., s. 7.*

⁵⁵ E. Moszyński, op. cit., s. 197.

Wybuch wojny spowodował, że część postulatów, wysuwanych przez Klub Dyskusyjny „Zespół” straciła na aktualności. Józef Krzyczkowski w okresie okupacji, nadal podejmował w swoich tekstach zagadnienia społeczne, ustrojowe i gospodarcze, jednak z uwagi na działalność konspiracyjną, nie poświęcał im tak wiele uwagi, jak w okresie wcześniejszym.

We wrześniu 1939 r. Józef Krzyczkowski wstąpił do wojska, a w końcu kampanii wrześniowej wraz z wycofującymi się oddziałami przeszedł granicę rumuńską. W grudniu 1939 r. próbował nielegalnie powrócić do kraju, jednak został schwytany przez Węgrów w czasie przechodzenia granicy rumuńsko-węgierskiej. Spędził dziesięć miesięcy w węgierskim więzieniu. Niemcy kilkakrotnie żądali wydania go władzom niemieckim, do czego jednak nie doszło. Po zwolnieniu z więzienia w sierpniu 1940 r. przedostał się do Krakowa. Tam otrzymał dokumenty na nazwisko Józef Pięta, pod którym ukrywał się przez całą okupację. Pracował w Społem w Wydziale Lustracyjnym aż do 1944 roku. Równocześnie brał udział, z ramienia SL „ROCH”, w pracach Departamentu Rolnictwa Delegatury Rządu, kierując Wydziałem Osadnictwa Rolniczego, w którym przygotowywano projekty kolonizacji terenów, potem nazwanych Ziemiami Odzyskanymi. Opublikował, dzięki pomocy BIP kilka broszur, które stanowiły kontynuację prac „Zespołu”⁵⁶.

Na początku 1941 r. wstąpił do Związku Walki Zbrojnej. Został wyznaczony na Dowódcę 8 Rejonu VII Obwodu Warszawskiego ZWZ-AK pod pseudonimem „Szymon”. W okresie swego dowodzenia zorganizował 6 kompanii strzeleckich, oddziały specjalne, oraz zorganizował służby sanitarne i zaopatrzenia. W 1942 r. awansował do stopnia kapitana. Podległe mu oddziały prowadziły od połowy 1943 r. walkę partyzancką w Puszczy Kampinoskiej.

W sierpniu 1944 roku stanął na czele sformowanej z tych oddziałów Grupy Kampinos Armii Krajowej, w założeniach mającej stanowić odsiecz dla powstania warszawskiego. 1 sierpnia 1944 osobiście dowodził oddziałami w ataku na Lotnisko Bielańskie, gdzie został ciężko ranny. Przewieziono go do szpitala partyzanckiego w Laskach, skąd w dalszym ciągu kierował swoimi oddziałami, aż do chwili objęcia dowództwa przez majora Okonia⁵⁷. Po zakończeniu leczenia przeszedł, na jesieni 1944 r., do Batalionów Chłopskich, w których pozostał aż do momentu ujawnienia się w połowie 1945 r.⁵⁸ Okres ten opisał w książce „Konspiracja i powstanie w Kampinosie 1944”⁵⁹. 2 października 1944 r. został mu nadany przez Komendanta Głównego AK gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego Krzyż Orderu Virtuti Militari, a w styczniu 1945 przez gen. Leopolda Okulickiego został odznaczony Krzyżem Walecznych i Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami. 1 stycznia 1945 r. został awansowany do stopnia majora.

⁵⁶ M.in. „Ziemie gniazdowe”, „Na arenę dziejów wchodzi nowi ludzie”, „Poszukiwanie trwałych dróg twórczości”, „Polska rzeczywistość społeczna”. Broszury BIP-u podpisane ZD (co oznacza Zespołowa Demokracja) – stanowią kontynuację prac Zespołu. W 1941 roku zostały raz jeszcze wydane, w rozbudowanej wersji *Podstawy doktryny społeczno-narodowej*.

⁵⁷ *Życiorys*, op. cit.

⁵⁸ *Zaświadczenie z 28.V.1949*, AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, sygn. 94.

⁵⁹ J. Krzyczkowski, *Konspiracja i powstanie w Kampinosie 1944*, Warszawa 1962.

Po wojnie, z ramienia „Wici”, był organizatorem spółdzielni osadniczych na Ziemiach Odzyskanych. Następnie pracował w Wydziale Organizacyjnym NKW PSL. W latach 1947-1949 r. był najpierw członkiem Zarządu Chłopskiej Spółdzielni Wydawniczej a potem Spółdzielni Wydawniczej „Chłopski Świat” oraz redaktorem tygodnika „Chłopi i Państwo”. Od 1949 r. był członkiem ZSL.

W połowie 1949 r. został dyrektorem produkcji w Centrali Przemysłu Ludowego i Artystycznego. W latach 1951-1953 pełnił funkcję kierownika Wydziału Produkcji w PP „Desa”. W późniejszym okresie miał kłopoty ze znalezieniem pracy i w końcu podjął zatrudnienie w Centralnym Zarządzie Przemysłu Torfowego na stanowisku kierownika Wydziału Transportu. W 1957 r. rozpoczął pracę w Zarządzie LSW na stanowisku wiceprezesa, a w 1963 r. przeszedł do Wydawnictwa „Prasa ZSL”, gdzie pełnił funkcję wicedyrektora wydawnictwa, aż do momentu przejścia na emeryturę⁶⁰.

Bardzo dużo czasu poświęcał działalności w środowiskach kombatanckich. Był przewodniczącym środowiska byłych żołnierzy Grupy Kampinos AK oraz przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Oddziału Żoliborz ZBOWiD⁶¹. Starał się o zrównanie uprawnień emerytalnych byłych żołnierzy zawodowych wojska II RP i ich rodzin z uprawnieniami żołnierzy zawodowych Ludowego Wojska Polskiego i ich rodzin. Walczył o prawa uczestników wojen 1914-1921, w szczególności o uznanie ważności nadań orderów *Virtuti Militari* i *Polonia Restituta* dokonanych przez władze II RP i związanych z tym uprawnień w PRL⁶². Mimo wielu kłopotów politycznych, zabiegał, wraz z Czesławem Bobrowskim, o powrót do kraju Juliusza Poniatowskiego⁶³. Wielokrotnie występował na spotkaniach Towarzystwa Miłośników Historii, broniąc prawdy o najnowszych dziejach Polski. Zabiegał o odbudowę Grobu Nieznanego Żołnierza, z którego zostały usunięte dwie tablice – pierwsza z nazwami bojów stoczonych z zaborcami w latach 1914-1918, a druga z nazwami bojów stoczonych w latach 1918-1920 z wojskami ZSRR. Domagał się odbudowy zniszczonych pomników (m.in. pomnika pamięci więźniów Benjaminowa, oficerów legionów polskich na terenie Białobrzegów, pomnika płk. Lisa Kuli w Rzeszowie), przywrócenia w całym kraju dawnych nazw ulic związanych z tradycjami niepodległościowymi oraz rewitalizacji i konserwacji dawnych cmentarzy wojskowych z lat 1914-1920⁶⁴. Był też członkiem Komitetu Budowy Pomnika Powstania Warszawskiego⁶⁵. Zmarł 8 sierpnia 1989 w Warszawie i został pochowany na Cmentarzu Leśnym w Laskach⁶⁶.

⁶⁰ AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, syg. 95.

⁶¹ *Praca społeczna w PRL*, AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, syg. 94.

⁶² *List rodziny legionowo-peowiackiej do Włodzimierza Sokorskiego z 31 stycznia 1981*, AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego, syg. 36.

⁶³ M.M. Drozdowski, op. cit., s. 7.

⁶⁴ *List rodziny legionowo-peowiackiej do Włodzimierza Sokorskiego z 31 stycznia 1981*, op. cit.

⁶⁵ *Praca społeczna w PRL*, op. cit.

⁶⁶ *Pożegnaliśmy „Szymona”*, Słowo Powszechnie 1989, nr 163, s. 6.

Bibliografia

- AAN Akta Józefa Krzyczkowskiego.
AAN Akta Józefa Poniatowskiego.
AAN Ministerstwo Skarbu 1918-1939 (akta osobowe Michała Kaczorowskiego).
AAN Prezydium Rady Ministrów cz. VII karty kwalifikacyjne.
Archiwum PAN – Archiwum Michała Kaczorowskiego.
Archiwum SGH (akta osobowe Aleksandra Ivanki, Józefa Krzyczkowskiego i Wacława Jastrzębowskiego).
Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego (akta osobowe Kazimierza Sokołowskiego, Michała Kaczorowskiego i Czesława Bobrowskiego).
Artykuł redakcyjny, „Gospodarka Narodowa” 1937, nr 19.
Biblioteka SGH, Nagrania wspomnień C. Bobrowskiego, kasetka nr 5.
Błędy ministra Poniatowskiego, „Czas” 1937, nr 206.
Bobrowski C., Sokołowski K., *O działalności doc. dr. Wacława Jastrzębowskiego*, w: Wacław Jastrzębowski, *Wybór prac*, t. I, Warszawa 1966, s. 10-16.
Bobrowski C., *Wspomnienia ze stulecia*, Lublin 1985.
Co głosi „Zespół Społeczno-Narodowy”. Program bliskich współpracowników min. Poniatowskiego, „Czas” 1937, nr 250.
Czesław Bobrowski – mistrz ekonomii stosowanej, pod red. M. Kulowej, Warszawa 2004.
Czy p. Poniatowski zostanie premierem?, „Czas” 1937, nr 221.
Drozdowski M.M., *Stefan Starzyński w opinii Józefa Krzyczkowskiego – szefa biura kadr Zarządu Miejskiego*, „Kronika Warszawy” 2009, nr 3.
Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej, Warszawa 1999.
Falszywa denuncjacja, „Gazeta Polska” 1937, nr 274.
Informator Nauki Polskiej 1950-1992.
Istotny cel polityki min. Poniatowskiego, „Czas” 1937, nr 208.
Ivanka A.K., *Wspomnienia skarbowca 1927-1945*, Warszawa 1964.
Jarosz-Nojszewska A., *Wyższa Szkoła Handlowa 1915-1933*, w: *Historia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie 1906-2006*, pod red. W. Morawskiego, Warszawa 2006.
Jeszcze jeden protegowany p. Poniatowskiego propaguje komunizm, „Czas” 1937, nr 243.
Jeszcze o współpracy ziemiańsko-żydowskiej, „Zespół” 1939, nr 9.
Krzyczkowski J., *Konspiracja i powstanie w Kampinosie 1944*, Warszawa 1962.
Krzyczkowski J., *Lichwa na wsi i walka z nią*, [w:] *Pięć lat na froncie gospodarczym*, Warszawa 1931, t. I, s. 711-719.
Krzyczkowski J., *Podstawy działania*, „Zespół” 1938, nr 1.
Krzyczkowski J., Sobierańska Z., *Przyczynki do poznania stosunków kredytowych wśród drobnej własności rolnej w województwach środkowych i wschodnich*, Warszawa 1930.
Kula M., *Konsekwentna linia życia*, „Ekonomista” 1984, nr 1-2, s. 9-23.
Landau Z., *Sokołowski Kazimierz*, „Polski Słownik Biograficzny” 2000, t. 40, s. 151-153.
Michał Kaczorowski – człowiek i dzieło, Warszawa 1979.
Moldawa T., *Ludzie władzy 1944-1991*, Warszawa 1991.
Moszyński E., *Ludzie i czasy „Czasu”. Z historii czołowej gazety i wybitnych konserwatystów Drugiej Rzeczypospolitej*, Toruń 2003.
Na pochyłej drodze, „Czas” 1937, nr 276.
Nie igrać z ogniem, „Zespół” 1939, nr 2.
Nie reforma a zemsta polityczna, „Czas” 1937, nr 236.
Nietyksza B., *Nadzieje, złudzenia, rzeczywistość. Wspomnienia z lat 1912-1945*, Warszawa 1985.
Nowe ognisko komunizmu, „Czas” 1937, nr 268.
O dwóch przyjaciółtach, „Czas” 1937, nr 231.

- Od redakcji*, „Gospodarka Narodowa” 1938, nr 9.
- Podstawy doktryny społeczno-narodowej*, Warszawa 1937.
- Pożegnaliśmy „Szymona”*, Słowo Powszechnie 1989, nr 163, s. 6.
- Proces z „Czasem”*, „Zespół” 1939, nr 18.
- Proces Zespół Społeczno-Narodowy contra „Czas” przed Sądem Apelacyjnym. Redaktor Naczelny „Czasu” J.M. uniewinniony*, „Czas” 1939, nr 117.
- Projekt ustawy o przejęciu przez Państwo nieruchomości ziemskich, stanowiących własność lub będących w użytkowaniu Żydów i przedsiębiorstw żydowskich*, „Zespół” 1939, nr 10.
- Przeczyszewski T., Kazimierz Studentowicz – wybitny ekonomista oraz przywódca i teoretyk ruchu chrześcijańsko-społecznego w Polsce (1903-1992)*, „Rocznik Naukowy WSSS” 1994/1995, s. 207-223.
- Rozłam w klubie urzędników ministerstwa rolnictwa*, „Słowo” 1937, nr 345.
- Spór doktrynalny przed sądem. Klub dyskusyjny społ.-narod. contra „Czas”*, „Czas” 1938, nr 346.
- „Szlachetnie urodzeni” na ławie oskarżonych*, „Zespół” 1938, nr 11.
- Turowski G. [Bobrowski C.]*, *Warunki i drogi rozwoju gospodarczego wsi polskiej*, Warszawa 1938.
- Wacław Jastrzębowski*, „Roczniki IHW” 1964, z. 4, s. 36.
- Wacław Jastrzębowski*, „Życie Gospodarcze” 1965, nr 1, s. 2.
- Wieczorek J., Księżę Leon Sapiecha, Izaak Kudler i Ska*, „Zespół” 1939, nr 8.
- Wieczorek J., Słowa i czyny ziemiańskie*, „Zespół” 1939, nr 6.
- Wyrok w procesie Zespół Społeczno-Narodowy contra „Czas”. Sąd skazał redaktora „Czasu”*, „Czas” 1938, nr 352.
- Zawadzki A., Aleksander Ivánka*, „Kronika Warszawy” 1977, nr 2, s. 125-130.
- Zgroza w „Gospodarce”*, „Gospodarka Narodowa” 1937, nr 23.
- Zygzałki*, „Zespół” 1939, nr 2.
- Żbikowski R., A teraz o nieżydowskich „interesach ziemian”. Spóźnione „niestety”*, „Zespół” 1939, nr 10.

JÓZEF KRZYCZKOWSKI AND THE SOCIAL NATIONAL CLUB

Summary

The article reflects on the life and work of economist and politician Józef Krzyczkowski (1901-1989), with a special focus on his ties with organizations such as the National Economy Club and the Social National Club. The author examines Krzyczkowski's professional career using data collected at the Warsaw School of Economics Archives and the Central Archives of Modern Records in Warsaw. Krzyczkowski's social and economic activities in the period between the two world wars and after WW II were of special interest to Jarosz-Nojszewska. She also delves into the wartime experiences of Krzyczkowski, who commanded Polish Home Army troops in Kampinos Forest in his capacity as Lt. Col. “Szymon.”

The main part of the article is dedicated to Krzyczkowski's involvement in economic discussion clubs in the 1930s. This is the least researched period of his life, Jarosz-Nojszewska says. Krzyczkowski co-founded an organization called the National Economy Club. After the death of Poland's erstwhile leader Marshal Józef Piłsudski, Krzyczkowski founded another organization called the Social National Club, which published its own weekly periodical entitled *Zespół*. The Social National Club called

for far-reaching political and economic changes in Poland, as reflected by its key publication *Podstawy doktryny społeczno-narodowej* (The Fundamentals of the Social National Doctrine). The publication provoked criticism of the National Economy Club community, whose members were accused of disseminating communism, especially by those with conservative views. The dispute reached the courtroom, but it remained unresolved due to the outbreak of WW II.

Keywords: Józef Krzyczkowski, "Szymon," Juliusz Poniatowski, Stefan Starzyński, Czesław Bobrowski, *Gospodarka Narodowa*, National Economy Club, Social National Club